

EDITORIAL

Limite și riscuri în practica sportivă de performanță Limits and risks in sports performance practice

Traian Bocu

Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca
Redactor șef al Revistei Palestrica Mileniului III

Specialiștii remarcă existența a trei *limite* importante care se manifestă în practica sportivă de performanță și care necesită corecții pentru a evita riscurile ulterioare (Epuran, 1989).

Una dintre limite este determinată de deficiențele existente în procesul de selecție, care și în prezent se desfășoară empiric. Selecția științifică bazată pe multiple criterii este un proces laborios și destul de greu de aplicat. De aceea ar fi de dorit aplicarea unei selecții minimale triinelare, care poate conduce la sporirea gradului de predictibilitate în sport. Al treilea criteriu, care lipsește de obicei din practica selecției, este cel psiho-pedagogic, foarte important în pregătirea sportivă ulterioară.

O altă limită observată în practica sportivă constă în contradicția dintre selecția timpurie și maturizarea relativ târzie a personalității și care se datorează aplicării procesului de selecție înaintea orientării sportive, spre deosebire de alte domenii de activitate. Din această cauză există dificultăți în identificarea timpurie a calităților cognitive de bază, de o importanță deosebită în procesul învățării, inclusiv a învățării motrice. Există și dificultățile de identificare a trăsăturilor de personalitate, văzute ca un complex atitudinal, efect al maturizării relativ târzii a acesteia sau a “schimbărilor frecvente de pantă”, sub aspect motivațional. Această limită ar putea fi depășită prin orientarea selecției și a activităților din perioada de inițiere către formarea și dezvoltarea personalității creatoare și identificarea nivelului de inteligență ca o componentă a creativității și dotării superioare. Atragem atenția că în această situație va trebui reconsiderat sistemul competițional în special la copii, știut fiind faptul că pentru a stimula un climat creativ trebuie evitată pe o perioadă determinată competiția ca scop în sine, iar motivația să fie orientată către competență și nu spre performanță.

O a treia limită în practica sportivă de performanță este legată de adeziunea voluntară la activitatea sportivă de performanță a copilului și transformarea pe parcurs a acesteia într-o activitate obligatorie și de mare răspundere. Ca urmare, puțini sportivi fac față acestei provocări, datorită faptului că la o vârstă timpurie sistemul de valori încă nu este format, din cauza mării labilități a echilibrului

emotiv.

Procentul mare de sportivi de performanță care au astăzi dificultăți de reinserție socială după încetarea carierei sportive readuce în discuție problematica riscurilor educative care trebuie să își găsească rezolvarea. Activitățile sportive de performanță fac parte din sfera vocațională, beneficiind de metode și mijloace științifice de identificare a abilităților specifice, recunoscute pe plan internațional printre cele 6 domenii ale supradotării. Spre deosebire însă de durata carierei în celelalte domenii ale supradotării, cariera sportivă este mai scurtă, ea încheindu-se de obicei în jurul vârstei de 29-30 de ani sau mai devreme, în cazul sporturilor cu inițiere foarte timpurie.

Problema *riscului* educativ în cazul sportului de performanță este văzută diferit de către specialiști, ale căror argumente se împart în respingerea sau acceptarea practicării acestuia. De asemenea, majoritatea instituțiilor și organizațiilor din afara sportului care se declară apărătoare ale drepturilor copilului condamnă disfuncționalitățile și riscurile care pot influența negativ perspectiva copilului (Kaminski, citat de Hahn, 1996).

Argumentele aduse *împotriva* practicării sportului de performanță la copii sunt următoarele: sportul este „o muncă pentru copii”, iar aceasta trebuie abolită, deoarece intră în contradicție cu Codul Muncii care permite munca la copii începând cu vârsta de 16 ani; se încalcă drepturile copilului; nu se iau în considerare adevăratele sale necesități; sportul primejduiește viitorul copilului; îl manipulează, iar apoi îl abandonează în marele rezervor al sportului de performanță al adulților, supunându-l unui stres intens datorat unui program de supraantrenament; viața lor familială este distrusă; contactele sociale sunt limitate; din punct de vedere fizic, psihic și intelectual sunt periclitați de sportul de performanță, abandonați; există pericolul desocializării lor; din punct de vedere pedagogic, copilul și necesitățile sale de dezvoltare trebuie să constituie prima preocupare și nu realizarea sportivă; recordurile și medaliile constituie „valori de scurtă durată” (Paschen, Dietrich, Crum, Funke, citați de Gruppe).

În *favoarea* practicării sportului de performanță, se aduc următoarele argumente: practicarea sportului de

Primit la redacție: 12 mai 2010; *Acceptat spre publicare:* 10 iunie 2010;

Adresa: Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu” Cluj-Napoca, str. Victor Babeș nr. 8, cod 400012

E-mail: palestrica@gmail.com

performanță de către copii poate determina inițiative și impulsuri care să-i ajute în formarea și dezvoltarea anumitor comportamente necesare în viață; practicarea sportului de performanță nu aduce nici un prejudiciu, cu condiția să existe o supraveghere corespunzătoare; copilul profită mai mult de pe urma practicării sportului de performanță, decât dacă ar fi neactiv sau implicat în sportul pentru toți; copilul își poate forma o experiență în avantajul său, prin practicarea sportului de performanță care altfel nu s-ar fi putut rezolva; poate fi evitată dezvoltarea unilaterală intelectuală printr-o îndrumare adecvată și o bună îngrijire medicală; copilul crește într-o lume dură a muncii, a competiției, iar antrenamentul sportiv constituie pentru el un bun mijloc de a se adapta la societatea de astăzi și cea viitoare (Oerter, citat de Hahn, 1996).

Tot în favoarea practicării sportului de performanță pledează și constatarea că sportivii de performanță, cu toate că pe băncile liceelor și facultăților nu au obținut (explicabil) decât rezultate medii sau chiar mediocre, după ce abandonează sportul de performanță și se consacră profesiei, obțin înalte rezultate profesionale. Aceasta se datorează faptului că sportivii de performanță posedă calități moral-volitive net superioare celor obținute în învățământul clasic și o tendință devenită reflexă, dobândită, pentru obținerea performanței. În felul acesta ei sunt capabili să compenseze decalajul profesional inițial (Belou, 1995).

Riscurile datorate *erorilor metodologice* întâlnite în procesul de formare al sportivilor sunt următoarele (Hahn, 1996): timpul afectat antrenamentului este mult prea mare, existând pericolul neglijării celorlalte obligații școlare; este pus la îndoială caracterul inofensiv al antrenamentului la copii din punct de vedere psihopedagogic: restricțiile în contactele sociale, lipsa libertății etc.; este pus la îndoială caracterul inofensiv al antrenamentului din punct de vedere medical; există pericolul apariției unor fenomene secundare în dezvoltarea personalității: dezvoltarea unei ambiții exagerate, tendința de a se considera vedete etc.; pot apărea reacții specifice unor stări sufletești de moment: anxietatea, decepția, depresia; manifestarea unor probleme de comportament personal: mascarea unor griji și incertitudini în locul eliminării lor, obsesia performanței etc.; pot apărea unele comportamente sociale problematice care acționează asupra copilului ca urmare a impunerii unor responsabilități, din partea părinților, antrenorilor, clubului, federației, care îi depășesc capacitățile; pot apărea efecte ale publicității făcute în mass-media, iar aceasta poate modifica comportamentul copilului; solicitarea performanțelor de nivel național și internațional la vârste din ce în ce mai mici (gimnastică, patinaj, înot); sistemul competițional al copiilor îl reproduce pe cel al adulților; specializarea prea timpurie a copiilor și dorința antrenorilor sau a părinților ca aceștia să obțină succesul cu orice preț; concepția planificării antrenamentului, folosind valori ale parametrilor copiate de la adulți: volumul, intensitatea și durata antrenamentului sunt prea mari; desconsiderarea jocului ca mijloc al antrenamentului.

Unul din riscurile educative majore datorate *erorilor de selecție* îl reprezintă *abandonul sportiv și școlar*. Datorită lipsei de preocupare științifică consecventă, în activitatea sportivă pot apare copii ale căror aptitudini necesare

obținerii succesului sportiv și școlar au fost inexact identificate. Consecința directă a acestor erori de selecție se manifestă în etapa următoare, când pentru obținerea succesului sportiv cu indivizi de valoare medie din punct de vedere biometric este necesar un volum uriaș de muncă, fapt ce afectează procesul instructiv-educativ și de integrare școlară și socială a acestora. Din acest motiv nu se acordă suficientă atenție problemelor educative, alegerii profesiei, vieții din afara activității sportive, iar tinerii practicantii pot avea serioase probleme ulterioare, legate de integrarea socială (Orlik, citat de Fischer și Borms). Activitatea desfășurată în scopul dezvoltării aptitudinilor sportive comportă pe lângă unele beneficii și multe riscuri, care sunt expuse sub forma unui principiu: "scopul selecției nu constă doar în căutarea excelenței", ci în dezvoltarea ei fără a "distruge restul vieții copilului" (Orlik, citat de Fischer și Borms). Evitarea acestor efecte o vedem posibilă prin identificarea cât mai exactă a indivizilor cu adevărat supradotați, capabili să obțină atât succesul sportiv, cât și succesul școlar.

O parte a riscurilor pe care le implică formarea sportivilor se datorează *părinților* (Hahn, 1996).

Rolul inhibitor al părinților generează riscuri educative și constă în faptul că unii dintre aceștia procedează conform următoarelor considerente: își ocrotesc prea mult copiii, în sensul că nu le mai încredințează nici un fel de sarcini sau responsabilități în afara celor legate de sport, pentru ca ei să se consacre acestuia; amână pe mai târziu problemele legate de pregătirea pentru viață prin școală, profitând de prestigiul sportiv; plasează copilul în sfera obligativității de a participa la antrenamente (participarea la antrenamente și competiții cu orice preț); așteaptă mereu doar succese din partea copilului; organizează activitatea sportivă a copilului nelăsându-l să aibă nici o inițiativă; se transformă în avocatul propriului copil, în așa fel încât antrenorul să reușească mai repede în obținerea unor performanțe.

Rolul stimulator jucat de părinți s-ar datora următoarelor considerente: majoritatea acestora au practicat în tinerețe o ramură sportivă; majoritatea se arată interesați de obținerea performanțelor de către copiii lor; părinții știu să organizeze primele contacte ale copiilor cu sportul; părinții acordă atenție dezvoltării rezultatelor obținute în cadrul antrenamentelor și competițiilor; părinții răsplătesc performanțele obținute de copilul lor; sunt dispuși să susțină copilul din punct de vedere moral, financiar, precum și organizatoric.

Un mare risc cauzat de practicarea sportului îl constituie *moartea subită* pe terenul de sport sau în incinta bazei sportive. Provocată de sport, în mod direct sau indirect aceasta constituie un mare eșec al activității sportive. Datoria mișcării sportive este de a găsi și pune în aplicare toate mijloacele pentru a lupta eficient împotriva acestui teribil flagel (Calmat, 2010).

În cadrul preocupărilor noastre, referitoare la optimizarea metodologiei de selecție s-a acordat mare importanță identificării, alături de aptitudinile biometrice de excepție, cu încărcătură ereditară mare și ca urmare greu perfectibile și a unor aptitudini intelectuale superioare. Astfel, în ideea obținerii simultane a succesului sportiv cu cel școlar, considerăm necesară identificarea la subiecți a

unor capacități superioare intelectuale și de personalitate: existența unui IQ>100, un nivel peste mediu al atenției concentrate și memoriei vizuale, un temperament preponderent sanguinic, caracterizat prin însușirea rapidă și corectă a tehnicii de bază și nivel superior al creativității. De asemenea, este necesară identificarea indivizilor cu motivație puternică pentru practicarea sportului, precum și existența unui suport familial solid (Bocu, 1997, 1999).

Cauzele încetării carierei sportive au la bază următorii patru factori: *vârsta*, *deselecția* (ieșirea periodică din activitatea sportivă datorită exigențelor etapelor succesive de selecție), *consecințele unui prejudiciu* (accidentare gravă), precum și *libertatea de alegere* (opțiunea de abandon sau retragere din activitatea sportivă). Acești factori influențează o mare varietate de probleme psihologice, sociale, fizice, care apar odată cu încetarea carierei sportive și care creează dificultăți de reinsertie socială după încetarea activității sportive de performanță (Taylor ș.c., 2006).

Cunoscând aceste limite, riscuri și cauze întâlnite în practica sportivă de performanță, considerăm că se pot crea structurile necesare reducerii sau chiar eliminării riscurilor educative datorate erorilor amintite, asigurându-se o insertie socială rapidă, după încheierea activității sportive de performanță. Propunem două soluții în acest scop. Crearea câtorva Centre de selecție, orientare și consiliere sportivă și încheierea obligatorie a polițelor de asigurare de accidente pentru toți tinerii angrenați într-o

activitate sportivă organizată și de asigurare de viață pentru toți sportivii legitimați, în special pentru cei cu calificare sportivă superioară. În continuare poate fi pusă problema încheierii unor contracte de muncă pentru sportivii cu activitate sportivă superioară.

Bibliografie

- Belous V. *Bazele performanței*. Ed. Performantica. Iași, 1995.
- Bocu T. *Investigarea selecției în sport*. Ed. Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca, 1999
- Bocu T. *Selecția în sport*. Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- Calmat A. *Mort subite: recommandations du CNOSF*. Colloque sur la mort subite des sportifs Science & Sports, 2010; 25:105-106
- Epuran M. *Criterii psihologice de selecție*. In Drăgan I. coord. *Selecția și orientarea medico-sportivă*. Ed. Sport-Turism. București, 1989.
- Taylor J, Ogilvie B, Lavalley, D. *Career transition among elite athletes: Is there life after sports?* In J. Williams (Ed.), *Applied sport psychology: Personal growth to peak performance* (5th ed.), Mountain View, CA: Mayfield, 2006, 480-496.
- Editorialul se bazează pe sintezele în traducere apărute în colecția Sportul la copii și juniori, în perioada 1992-1996 sub egida CCPS. Conținutul acestora aduc în atenție lucrări ale unor cercetători vizând sportul de performanță la copii și juniori, din punct de vedere educativ (Fischer și Borms, Grupe, Hahn), care citează la rândul lor cercetări efectuate de Paschen, 1980, Dietrich, 1980, Crum, 1982, Funke, 1983 Oerter, 1970, Kaminski, 1982.